

УДК 378.091.011.3-051:373.3]:[37.091.32-047.58]
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.11>

М. М. Нестеренко

старший викладач кафедри початкової освіти
Бердянського державного педагогічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ УРОКУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах реформування початкової освіти. Визначено, що передумовою до цього виступає необхідність формування професійної компетентності студентів на такому рівні, щоб вони були здатні з першого робочого дня моделювати та проводити сучасний урок з урахуванням нових вимог, які задекларовано в Концепції Нової української школи.

Представлено спеціально розроблену та експериментально перевірену авторську модель, яка складається з теоретичного, практично-професійного та результативно-оцінного блоків. Теоретичний блок становлять наукові підходи (аксіологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний і креативний). Практично-професійний блок складається з трьох етапів підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти (пропедевтичний, навчально-діяльнісний, адаптивно-рефлексивний) і змісту, який забезпечує формування окремих компонентів проєктувально-моделювальної компетентності: мотиваційно-аксіологічного, когнітивно-операційного, продуктивно-творчого. Результативно-оцінний блок містить критерії, показники та рівні сформованості проєктувально-моделювальної компетентності: високий, середній і низький.

Визначено педагогічні умови, які утворюють загальне підґрунтя реалізації авторської моделі та відповідають її етапам, зокрема: організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу; орієнтація викладача на впровадження технології контекстного навчання; активізація рефлексивної позиції майбутніх учителів початкової школи.

Схарактеризовано в загальному вигляді систему квазіпрофесійних завдань, яка складається з трьох груп (дидактичні, методичні та технологічні). Дидактичні завдання спрямовано на усвідомлення студентами педагогічного моделювання особистісно значущим процесом для професійної діяльності та формування основ його цілісного бачення, методичні – на оволодіння майбутніми вчителями загальним алгоритмом педагогічного моделювання, а технологічні – на становлення загальної здатності моделювати, реалізовувати й аналізувати урок на основі впровадження сучасних навчальних технологій в умовах варіативності початкової освіти. Квазіпрофесійні завдання виступають практичним інструментом упровадження авторської моделі в закладах вищої освіти з метою якісної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах реформування початкової освіти.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, варіативність початкової освіти, наукові підходи (аксіологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний, креативний), моделювання уроку, проєктувально-моделювальна компетентність.

Постанова проблеми. Масштабне реформування початкової освіти за Концепцією Нової української школи передбачає швидке та ефективно включення молодих педагогів у професійну діяльність.

Функціонування початкової освіти в умовах варіативності передбачає оволодіння майбутніми вчителями здатністю свідомо обирати освітню програму, підручники, які найкраще відображають її зміст; навчальні технології та дидактичний матеріал, що підвищують результативність уроку. Отже, часу на адаптацію до якісного виконання професійних обов'язків у випускників-бакалаврів немає, оскільки всі однаково знаходяться на першому етапі впровадження нового Державного стандарту початкової освіти (як молоді педагоги, так і досвідчені вчителі).

Саме тому перед закладами вищої освіти, які готують майбутніх учителів початкової школи,

постає нагальне завдання сформувати професійну компетентність у студентів на такому рівні, щоб вони були здатні з першого робочого дня моделювати та проводити сучасний урок із урахуванням нових вимог, які задекларовано в Концепції Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення доробків провідних українських учених у галузі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (О. Бігич, Л. Бірюк, О. Будник, О. Ліннік, С. Литвиненко, С. Мартиненко, М. Марусинець, О. Матвієнко, О. Митник, М. Оліяр, З. Онишків, Л. Петухова, Р. Пріма, Н. Теличко, З. Шевців та ін.) дає змогу стверджувати, що найчастіше вони їх презентують у вигляді авторських моделей, які дозволяють унаочнити специфічні характеристики освітнього процесу студентів.

Відповідно до проблематики нашого дослідження, найбільшу цінність для нас становлять моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, розроблені Л. Коваль, О. Комар, О. Коханко, С. Мартиненко, С. Стрілець та ін.

Зокрема, спроектована Л. Коваль система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій, візуалізована у вигляді авторської моделі, ефективність якої забезпечується чітким зв'язком її взаємозалежних елементів (мета, етапи, компоненти, педагогічні умови), що сприяє досягненню очікуваного результату [1]. У роботі О. Комар представлено структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування на уроках інтерактивних технологій, яка ґрунтується на дотриманні певних умов навчання студентів, а саме: ознайомлення їх із сутністю інтерактивних технологій, вивчення теорії та методики їх реалізації на уроках у початковій школі, використання отриманого досвіду під час педагогічної практики [2]. Натомість у моделі професійної підготовки майбутніх учителів до діагностичної діяльності (що є досить важливим в умовах варіативності початкової освіти), розробленій С. Мартиненко, значна увага зосереджена на технологічному інструментарії її реалізації за допомогою особистісно зорієнтованого та контекстного навчання, виконання студентами проблемно-пошукових, ігрових, діалогічних, творчих, проектних завдань та ін. [4]. О. Коханко презентує модель формування в студентів комплексних умінь проектування уроку в початковій школі, в основі якої є поетапність її впровадження в освітній процес ЗВО (пропедевтичний, дидактичний, методичний та інтеграційний етапи) [3].

Таким чином, проведений попередній аналіз сприяв визначенню теоретичних засад нашого дослідження й уможливив створення авторської моделі, а саме професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти.

Метою статті є висвітлення теоретичних засад професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти у вигляді авторської моделі.

Виклад основного матеріалу. Розроблена нами модель професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти структурована за певними блоками: теоретичним, практично-професійним та результативно-оцінним (рис. 1), зміст яких спрямовано на досягнення мети, а саме: формування проектуально-моделювальної компетентності, головною характеристикою якої є здатність моделювати урок з огляду на предметну специфіку. Розглянемо особливості реалізації авторської моделі.

У теоретичному блоці схарактеризовано сутність наукових підходів, на яких ґрунтується професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: аксіологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний і креативний.

Аксіологічний підхід розглядається як стратегія, яка використовує педагогічні ресурси для розвитку ціннісно-смыслової сфери особистості студентів, що дозволяє їм самим у подальшій професійній діяльності успішно організувати гуманістичну (суб'єкт-суб'єктну) взаємодію учасників освітнього процесу (І. Пальшкова, Г. Тарасенко, О. Федій, Л. Хомич та ін.).

Цінність особистісно зорієнтованого підходу (що детально розкрито в дослідженнях О. Антонової, О. Дубасенюк, Г. Балла, І. Бежа, Н. Гузій, Т. Гуменникової, О. Савченко, А. Цини, М. Чобітька, І. Якиманської та ін.) полягає в можливості створення індивідуальної освітньої траєкторії кожного студента та набуття ним досвіду організації дитиноцентрованого освітнього процесу, що є одним із ключових принципів Концепції Нової української школи.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до моделювання уроку зорієнтована на формування в них проектуально-моделювальної компетентності. Тому одним із провідних у нашому дослідженні визначено компетентнісний підхід. Досвід його впровадження в закладах вищої освіти представлено в працях В. Бондаря, Н. Глузман, В. Желанової, С. Мартиненко, С. Скворцової, Л. Хоружої та ін. Дієвим механізмом реалізації компетентнісного підходу є організація квазіпрофесійної діяльності студентів, тобто розв'язання ними системи спеціальних педагогічних задач, які дають змогу здійснювати на практиці реальний освітній процес у початковій школі.

Сучасна школа потребує вчителів із нестандартним мисленням, здатних експериментувати, досліджувати, здійснювати творчий розвиток здобувачів початкової освіти, тому ми вважаємо за потрібне виділити й креативний підхід (Н. Міщенко, С. Овчаров, О. Отич, І. Полякова, С. Сисоева та ін.). Він полягає в спрямуванні освітнього процесу в ЗВО на розвиток потреби майбутніх учителів знаходити оригінальні шляхи розв'язання типових і нестандартних педагогічних ситуацій.

Зазначені підходи становлять теоретичну основу авторської моделі, оскільки спрямовані на підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Другим блоком моделі професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти визначено практично-професійний, який містить етапи (пропедевтичний, навчально-діяльнісний, адаптивно-рефлексивний) і зміст, що забезпечує формування окремих компонентів проектуально-моделювальної компетентності студентів.

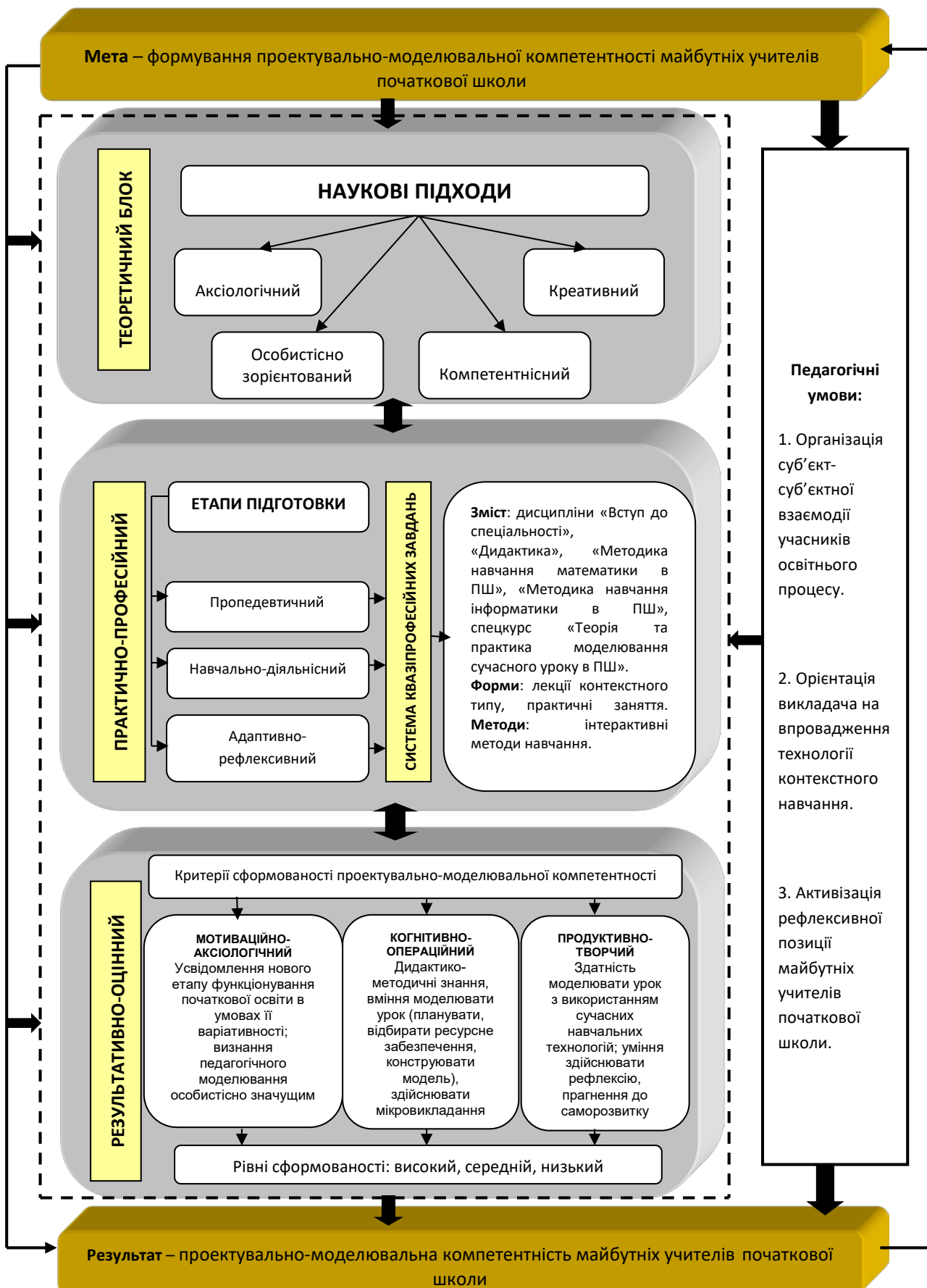

Рис. 1. Модель професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти

Пропедевтичний етап експериментального навчання передбачав формування мотиваційно-аксіологічного компонента проектувально-моделювальної компетентності. Його було спрямовано на розвиток професійного інтересу студентів, їх бажання працювати за фахом, усвідомлення ними нового етапу функціонування початкової освіти в умовах її варіативності та відповідальної ролі педагога в цьому процесі, визнання педагогічного моделювання особистісно значущим для власної професійної діяльності. На цьому етапі передбачалося удосконалення змісту навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності» та «Дидактика», проведення лекцій контекстного типу та практичних занять із використанням квазі-професійних завдань.

Навчально-діяльнісний етап забезпечує формування когнітивно-операційного компонента проектувально-моделювальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, адже його метою є оволодіння комплексом дидактико-методичних і технологічних знань і вмінь моделювати урок (планувати, вибирати ресурсне забезпечення, конструювати модель), а також здійснювати мікрОВикладання з урахуванням предметної специфіки.

З цією метою ми використовували модернізований ресурс таких навчальних дисциплін, як «Методика навчання математики в початковій школі», «Методика навчання інформатики в початковій школі», а також дисципліни вільного вибору студентами «Теорія та практика моделювання сучасного уроку в початковій школі», науково-дослідної роботи та виробничої (стажистської) практики.

Останній, адаптивно-рефлексивний етап експерименту забезпечує розвиток продуктивно-творчого компонента проектувально-моделювальної компетентності студентів, що уможлиблює формування в них активного досвіду моделювання, проведення й аналізу уроку на основі використання сучасних навчальних технологій в умовах варіативності початкової освіти, стимулює їх до педагогічної творчості, саморозвитку та самовдосконалення.

Цілі зазначених етапів реалізовувалися завдяки впровадженню таких педагогічних умов: організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в закладі вищої освіти, впровадження технології контекстного навчання, активізація рефлексивної позиції студентів у процесі їх професійної підготовки.

На всіх етапах дослідного навчання використовувалася спеціально розроблена система квазі-професійних завдань, яка представлена трьома групами: дидактичні, методичні та технологічні. Дидактичні квазіпрофесійні завдання пропонувалися студентам для усвідомлення ними педагогічного моделювання особистісно значущим

процесом для професійної діяльності та формування основ його цілісного бачення. Методичні квазіпрофесійні завдання впроваджувалися для оволодіння майбутніми вчителями загальним алгоритмом педагогічного моделювання, а саме: формування вмінь планувати, здійснювати вибір ресурсного забезпечення, конструювати моделі уроків в умовах варіативності початкової освіти. Технологічні квазіпрофесійні завдання спрямовувалися на становлення в студентів здатності моделювати, реалізовувати й аналізувати урок (систему уроків) на основі впровадження сучасних навчальних технологій в умовах варіативності початкової освіти.

Включення такої системи квазіпрофесійних завдань до змісту дослідного навчання дало змогу майбутнім учителям тренуватися в моделюванні та проведенні уроків у реальному освітньому процесі початкової школи, що забезпечувало ефективне формування їхньої проектувально-моделювальної компетентності та розвиток педагогічного мислення.

Під час створення та реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти нами враховано послідовність і взаємозв'язок етапів формування проектувально-моделювальної компетентності, а також логіку освітнього процесу студентів спеціальності 013 Початкова освіта.

Завершальний, результативно-оцінний блок моделі професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти містить критерії, показники та рівні сформованості проектувально-моделювальної компетентності як запланованого результату дослідного навчання.

Для студентів із високим рівнем сформованості мотиваційно-аксіологічного, когнітивно-операційного та продуктивно-творчого компонентів проектувально-моделювальної компетентності було характерним повне усвідомлення та позитивне сприйняття реформування початкової освіти, зокрема ролі варіативності в цьому процесі. Вони виявляли бажання моделювати сучасні уроки під час виробничої практики, добирали оптимальне ресурсне забезпечення, застосовували доцільні навчальні технології відповідно до етапу, мети та результату уроку, успішно організовували суб'єкт-суб'єктну взаємодію учнів, демонстрували зацікавленість у саморозвитку та самовдосконаленні, здійснювали рефлексію свого педагогічного задуму.

Учасники експерименту, в яких було виявлено показники середнього рівня сформованості проектувально-моделювальної компетентності, свідомо вибрали професію вчителя, розуміли значущість функціонування початкової освіти в умовах варіативності та свою роль у цьому процесі. Зазвичай майбутні вчителі цієї групи визнавали

важливість педагогічного моделювання, хоча під час створення уроків не завжди могли вибрати на тому чи іншому етапі найбільш доцільні сучасні навчальні технології. Для оптимального визначення ресурсного забезпечення уроку студенти інколи зверталися за допомогою до вчителя або викладача. Під час організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії вони припускалися незначних методичних помилок, проте в процесі аналізу уроку їх усвідомлювали та надалі були здатні виправити.

Майбутні вчителі початкової школи з низьким рівнем сформованості проектувально-моделювальної компетентності зазвичай були недостатньо впевнені в правильності обраної професії, не усвідомлювали суттєвих відмінностей між моделюванням уроку та складанням його плану-конспекту, що свідчило про недостатню розвиненість їх педагогічного мислення. Студенти цього рівня не завжди враховували можливість підвищити результативність уроку за допомогою використання альтернативних програм, підручників, робочих зошитів, дидактичних матеріалів. Найбільш складним завданням для них було об'єктивно проаналізувати проведений урок, визначити індивідуальну траєкторію самовдосконалення.

Висновки і пропозиції. У представленій моделі професійної підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти конкретизовано всі необхідні взаємопов'язані компоненти (мета, наукові підходи, етапи навчання, зміст, критерії та показники досліджуваних складників, результат) для формування проектувально-моделювальної компетентності студентів. Апробація запропонованої моделі засвідчила її ефективність і може бути використана в закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців зазначеного профілю.

У наступних публікаціях плануємо детально висвітлити сутність спеціально розробленої системи квазіпрофесійних завдань і методики їх упродовження для формування проектувально-моделювальної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Список використаної літератури:

1. Коваль Л.В. Концептуальні засади моделювання уроку в умовах Нової української школи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 5. Пед. науки: реалії та перспективи*. Вип. 69 : збірник наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 98–101.
2. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: теоретико-методичні аспекти : монографія. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 332 с.
3. Коханко О.Г. Формування у студентів знань і вмій проектування уроку на засадах матрично-модульного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2009. 248 с.
4. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. 434 с.
5. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи і учнів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 3. С. 26–32.
6. Хоружа Л. Інваріантність та варіативність професійної діяльності викладача вищої школи в епоху змін. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти*: монографія/керівн. авт. кол. Н.В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 516 с.

Nesterenko M. The model of professional training of future teachers for modeling the lesson under conditions of variability of the primary education

The article is presented the model of professional training of future teachers for modeling the lesson under conditions of variability of the primary education which purpose to form their design-modeling competence. It is determined that the prerequisite for this is the need to develop the professional competence of students at such a level that they are able from the first working day to simulate and conduct a modern lesson taking into account the new requirements, which are declared in the Concept of the New Ukrainian School.

Grounded, developed and experimentally tested the model is consists of theoretical, practical-professional, productive-evaluative blocks. The theoretical block is the scientific approaches (axiological, personality-oriented, competence-based and creative).

The practically professional unit consists of three stages of training of future teachers for modeling the lesson under conditions of variability of the primary education (propaedeutic, educational, adaptive-reflexive) and content that provides for the formation of individual components of design-modeling competence.

Determining the effectiveness of the model of future teachers training for modeling lessons under conditions of variability of the primary education was carried out with the help of continuous monitoring at all stages of the study.

The pedagogical conditions of realization of the model of professional training of future teachers for modeling of a lesson under conditions of variability of the primary education are revealed, characterized and experimentally checked, namely: organization of subject-subjective interaction of participants in the educational process, teacher's orientation on the introduction of context-based learning technology, activation of the reflexive position future teachers of primary school.

At all stages of experimental learning, a specially developed system of quasi-professional tasks was introduced, which is represented by three groups (didactic, methodological and technological). The didactic tasks are aimed at making students aware of the pedagogical modeling of a personally meaningful process for professional activity and forming the basis of his holistic vision. Methodical – to master the future teachers of the general algorithm of pedagogical modeling, and technological – to develop a general ability to simulate, implement and analyze a lesson based on the introduction of modern teaching technologies in the conditions of variability of elementary education. Quasi-professional tasks serve as a practical tool for introducing the author's model in higher education institutions with the aim of qualitatively preparing future teachers to model lessons in the context of primary education reform.

Key words: *professional preparation of future elementary schools, variants of elementary education, scientific fakes (axiological, personally oriented, confident, creative), lesson modeling, design and modeling correspondence.*